

A ZSELICI TÁJVÉDELMI KÖRZET ERDŐMŰVELÉSÉNEK TÁVLATI TERVEZÉSE*

HESZ JÓZSEF

tervezőmérnök

MÉM Erdőrendezési Szolgálat, Balatonfüred

E rövid ismertetés témájának újra aktualitást ad az a TV-ben látott film és vita, amely az Esztramos hegy természeti értékeivel kapcsolatban zajlott nemrég. Európai, sőt világviszonylatban is ritka őslénytani és geológiai értékek pusztultak vagy tűntek el a bányászat következtében.

A vita itt — mint sokak előtt közismert — egy olyan téma körül zajlott, mely napjainkban állandóan jelen van, nevezetesen a természetvédelem és termelés ellentéte, mint érdeellentét országos érdek és csoportérdek között.

Ez az ellentét nem csupán a bányászat és az Országos Környezet és Természetvédelmi Hivatal, vagy agrárüzem és a Hivatal között áll fenn, fennáll ez olyan esetben is, amikor a természetvédelmi tevékenység színtere az erdő, erdőben levő növény vagy növénytársulás, vagy a védelem tárgya maga az erdő, erdőtársulás.

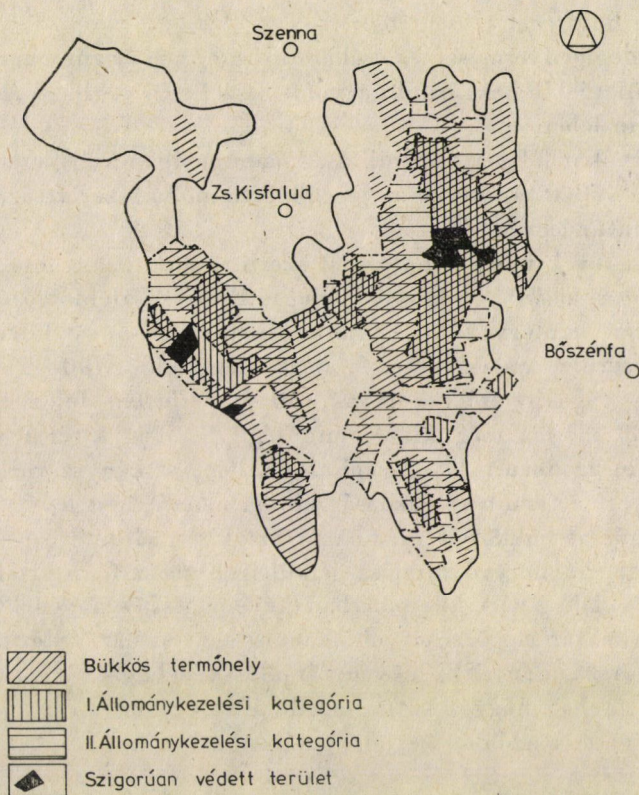
Ez az ellentét hogyan hidalható át, erre szeretnék egy példát bemutatni a Zselici Tájvédelmi Körzet fejlesztési tervén keresztül. Ez a terv akkor úttörő munka volt, és mindkét fél érdekeit igyekezett a terv keretein belül érvényre juttatni.

A Zselici Tájvédelmi Körzet fejlesztési tervének elkészítésére Irodánk a megbízatást az Országos Természetvédelmi Hivataltól kapta 1976-ban.

A védetté nyilvánítási határozat a Tájvédelmi Körzet rendeltetését a következőkben fogalmazta meg:

- biztosítsa az országban egyedülálló agyagbemosódásos barna erdőtalajon előforduló ezüsthársas bükkös erdőtípus fennmaradását, jellegzetes tájképének megőrzését és bemutatását;
- biztosítsa a táj különleges növényföldrajzi adottságának fennmaradását;
- tudományos kutatások zavartalanságát;
- múltjára, néprajzi viszonyára utaló emlékek megőrzését;
- segítse elő az oktatást, ismeretterjesztést;
- szociális, üdülési rendeltetésre kijelölt közjóléti erdőterületek jellegzetes táji elemeivel magas színvonalon elégítse ki a természetben való felüdülés iránti fokozódó társadalmi igényt.

* Az Erdészeti és Faipari Tudományos Ülésen 1980. február 28-án elhangzott előadás.

1. ábra

A fejlesztési terv alapvetően megfogalmazott feladata az volt, hogy a Tájvédelmi Körzet feleljen meg a védetté nyilvánítási határozatban foglaltaknak.

E terv keretén belül kellett kijelölni azokat a területrészeket, melyek a határozat szellemében az erdőtípus és lágyszárúak védelméül, a tudományos kutatás, oktatás ismeretterjesztés és erdei üdülés színteréül szolgálnak.

A fejlesztési terv részleteiben foglalkozott:

- a TvK területfelhasználásával;
- szervezeti felépítésével;
- speciális természetvédelmi feladatok feltárásával;
- erre a célra foganatosított intézkedési javaslattal;
- az erdei üdülés lehetőségeivel;
- természetvédelmi többletköltség meghatározásával;
- beruházási költségekkel.

A fejlesztési terv részletes ismertetésére a beszámoló nem terjedhet ki, így csupán azt a részt szeretném kiragadni, ami a tervezés során új volt, és az említett ellentétek csökkentését szolgálta.

Idézek a határozat szövegéből:

- a jelenleg meglévő természetes őssállapotot meg kell őrizni, ennek érdekében a TvK területén 10 hektárnál nagyobb összefüggő véghasználatot foganasítani nem lehet,
- az állományokat fokozatos felújításos üzemmódban kell kezelni,
- a szigorúan védett erdőrészekre megállapítandó vágásérettségi kor a biológiai felső határ legyen.

Az üzemi tevékenység e határozat szerinti korlátozása legnagyobb mértékben az erdőterület 94%-át kezelő Somogyi Erdő és Fafeldolgozó Gazdaságot érintette, hiszen mintegy 7000 hektáron tiltotta be nagy kiterjedésű koncentrált vágásterület kialakítását, és a 106 hektár idős (90—95 éves) ezüsthársas bükkös vágásérettségi korának 150 évre történt felemelésével pedig mintegy 50 000 m³ ma még kiváló minőségű faanyag kitermelését zárta.

Szeretném azonban megjegyezni azt is, hogy ez kényszerhelyzet alapján alakult így, mert az említett gazdaság ebben a térségben levő véghasználati korú értékes hársas bükköseit már nagyrészt kitermelte.

A faanyag számottevő romlása nélkül igen nehéz fenntartani egy olyan bükköst, amely addig zárt állományban nevelődött, és a védelem célja sem csupán a 106 hektár megőrzése volt, hanem egyrészt az erdőtípus védelme, másrészt egy országosan ritka növénytársulás védelme.

Félő volt tehát, hogy a sűrűn nevelt állomány nem fog 150 éves korig fennmaradni, mert a széldöntés jeleit már a helyszínen több ízben tapasztaltuk.

Nem foglalkozott a védetté nyilvánítási határozat a lágyszárú növények érdekében végzendő munkálatok konkretizálásával sem. Ezért kerestük azt a megoldást: a vágásérettségi kor túlzott felemelése — azaz a faanyag minőségi romlása nélkül —, hogyan lehetne folyamatosan fenntartani a védendő értékes állomány típusát. Megvizsgálva a TvK természeti és állomány viszonyait, arra a megállapításra jutottunk, hogy a 106 hektár helyett a szigorúan védendő területet lényegesen kibővítve bevonjuk az azonos termőhelyi potenciállal bíró erdőrészeket, így a hársas bükkös minden korosztálya képviselve lesz. Így nem kell nagyon eltérni a hagyományos erdőművelési és fakitermelési eljárásoktól sem, hisz az egyik cél éppen az volt, hogy minél kisebb korlátozásokkal folyhasson az üzemi és védelmi tevékenység.

A fejlesztési terv érdekében végzett vizsgálatokkal egyidőben készült el az a botanikai feltárás, melyben az Eötvös Loránd Tudomány Egyetem kutatói a védett lágyszárúak és félcserjék pontos lelőhelyét üzemi térképen is rögzítették.

A botanikai szakvélemény és a saját vizsgálatunk eredménye alapján, hogy a kitűzött feladatoknak eleget lehessen tenni, a TvK állományait három egymásra épülő csoportra különítettük el. A védetté nyilvánítási határozat szövegén, az abban foglalt elnevezéseken, valamint a jogszabályban rögzített

védettségi fokozatokon nem állt módunkban változtatni. Az általunk végzett hármass csoportosításnak viszont az volt a célja, hogy a védettség különböző fokozatait, és ennek következtében eltérő munkálatokat érvényre juttassuk, hiszen nem szorul különösebb magyarázatra, miért kell más előírás egy elegenden feketefenyvesre, mint egy védett 100 éves bükkösre.

Az egyes csoportok elkülönítésére a még más célra le nem foglalt „állománykezelési kategória” fogalom bevezetését javasoltuk, és római számmal láttuk el (1. ábra).

I. Állománykezelési kategória

E kategóriába sorolt állományok elsődleges célja a természetvédelem. Ezért a fejlesztési tervben az I. kategóriába soroltuk a következő állományokat, amelyek:

- a szigorúan védett erdőterületek;
- hozzájuk hasonló összetételű ezüsthársas bükkösök;
- célirányos kezeléssel az előzőkhöz hasonlóvá tehető;
- olyan fás vagy lágyszárú növényeket tartalmaznak, amelyek fokozott védelmet érdemelnek mint országosan, vagy környező tájban ritka növények;
- a területen található kultúrtörténeti emlékek vagy értékes tájképi elemek környékén állanak;
- az idegenforgalom számára megnyitott utak mentén kialakított pihenési, oktatási vagy bemutatási célt szolgáló objektumok közvetlen környékén találhatók.

Az I. állománykezelési kategórián belül kijelölésre kerültek az idegenforgalom elől elzárt, csak kutatási célt szolgáló állományok, valamint olyan területek, melyek az erdő és növényzet iránt érdeklődő látogatók számára szakvezetéssel bemutatathatók. A kategória összterülete: 1365 hektár, az erdők 18%-a csupán.

II. Állománykezelési kategória

E kategóriába tartozó állományok feladata a legértékesebbnek tartott erdőtömbök körül elhelyezkedvén annak védelme, az állományklíma biztosítása.

Optimális viszonyok között elérhető, hogy állomány átalakítással a természetes és védett típus kialakítható, ugyanakkor lehetőséget biztosít a védett lágyszárúak és félcserjék elterjedésének is.

Ide soroltuk a következő állományokat, amelyek:

- egymáshoz közel fekvő kisebb I. kategóriájú területeket összefogják, illetve határolják;

- az adott tájon vagy tájrészleten átvezető idegenforgalom és turizmus számára megnyitott utak mentén jól látható távolságban területük;
- látogatott források körül fekszenek;
- kiépített kilátók vagy az idegenforgalom számára kialakított kilátóhelyek körül fekszenek.

A II. kategóriába tartozó állományok elsődleges célja egyedi elbírálás alapján lehet fatermelési, szociális üdülési vagy természetvédelem egyaránt.

Az ide sorolt állományok összes területe 1786 hektár, 24,5%. A két kiemelt kategória az összes erdő 43%-a.

III. Állománykezelési kategória

- Ebbe a kategóriába tartoznak mindazok az állományok, amelyek:
- jelenlegi ismereteink alapján nem tartalmaznak védett lágyszárút vagy félcserjét;
 - állományszerkezetük miatt nem sorolhatók az előzőekhez;
 - elhelyezkedésüknél fogva nem illeszthetők az I—II. kategóriák rendszerébe.

Feladatuk, hogy védjék a központi állományokat a mezőgazdasági területek felől érkező behatásokkal szemben, és nagy szerepük van az állományklíma fenntartásában is.

A fejlesztési tervben e kategóriák határait térképen ábrázoltuk, valamint térképen és táblázatosan is feltüntettük azokat az erdőrészleteket, melyeket az üzemtervvel összhangban állomány átalakításra írtunk elő. I. kategóriából 296 ha-t (4%), II. kategóriából 423 ha-t (6%).

A fejlesztési tervben részletesen foglalkoztunk az egyes kategóriák erdőnevelési módozataival.

Az I-es kategóriába tartozó állományokra nézve kerültek kidolgozásra legrészletesebben azok az eljárások, melyek az ezüsthársas bükkös tartamosságot irányozzák elő, továbbá a félcserjék és lágyszárúak védelme érdekében végzendő munkák.

A bükkösök esetében az eddigi gyakorlatban is bevált természetes felújító vágások közül az ernyős felújító vágást legjobban megközelítő helyi módozatot tartottuk megfelelőnek, és következetes alkalmazását írtuk elő a tervben, még bizonyos többletköltség felmerülésének árán is.

A lágyszárúak érdekében (és a természetes újulat érdekében) az I-es kategórián belül véghasználatot csak hóban vagy mélyen fagyott talajon szabad végezni. Mivel a lágyszárúak szinte kivétel nélkül geofitonok, ezért az állományok letermelését csak zárt újulat megjelenése után írtuk elő, még alátelepítés árán is.

Lényegesen kevesebb korlátozás szükséges a II-es kategóriában, és nem írtunk elő semmi — az üzemtervtől — eltérőt a III. kategóriában.

A tájvédelmi körzet területén a korlátozások és többletmunkák elvégzése címén az I—II-es kategóriákon belüli erdőrészek esetén az erdőművelési többletköltséget — vitaindító jelleggel — hektáronként 4000,— Ft-ban állapítottuk meg, mely évente 200 000,— Ft többletbevételt jelentett volna az erdőgazdaságnak.

A pontos költségkihatások vizsgálatával az erdőgazdaság megbízta az ERTI Alpokaljai Kísérleti Állomását, azonban kapott információk szerint ez a munka nem fejeződött be, a megbízó a szerződéstől visszalépett.

Az elkészült fejlesztési terv eredményét a következőkben foglalhatjuk össze:

- mint e témában úttörő munka segítette egy új tervezési metodika kidolgozását;
- a kialakított állománykezelési kategóriák súlyának megfelelő erdőnevelési eljárások kidolgozásával segítséget nyújt a természetvédelmi kezelőnek feladatai konkrét megfogalmazásában;
- az erdőgazdálkodó pontosabban felmérheti a védelmi feladatok ellátásából a rá háruló tennivalókat;
- az üzemtervet készítő erdőrendező számára a jóváhagyott fejlesztési terv a természetvédelmi elsődleges rendeltetésű erdőrészekben előírandó munkák vezérfonala;
- és talán e közös munka eredményeképpen még sok száz évig állhat a csodálatos szépségű Zselici ezüsthársas bükkös.